

Toisen satraapin muotokuva

Olli Matikainen:

Kivikkopellon poika. Erkki Laatikainen 1946–2013.

Teos 2017. 333 s. ISBN 978-951-851-7415.

Päätoimittajista on monta pienoiselämäkertaa Kansallisbiografiassa, mutta varsinaiset tutkitut elämäkerrat ovat harvinaisia. Melko tuoreita poikkeuksia ovat kaksi tiiliskiveä Eero ja Eljas Erkosta, Tapani Ruokasen kuvaus Ilmari Turjasta sekä Jyrki Pietilän teos Allan Liuhalasta.¹ Toki tutkitut Erkot olivat myös merkittäviä poliitikkoja ja liikemiehiä. Päätoimittajien muistelmatkin ovat harvinaisia. Moni heistä on ehkä katsonut kirjoittaneensa työssään jo kaiken yleisesti kiinnostavan. Eero Petäjäniemellä oli tosin jopa tekemisen puutetta, kun hänet oli työnnetty 60-vuotiaana pois *Uudesta Suomesta*. Hän huokaisi kuitenkin, ettei totuutta voinut kirjoittaa.²

Erkki Laatikainen (1946–2013) oli toinen pääministeri Paavo Lipposen manaamista ”maakuntiaan terrorisovista satraapeista”. Toinen oli *Ilkan* Kari Hokkanen. Ilkan toimitalossa on nykyään Satraappi-kabinettikin. Heillä molemmilla oli siis suurempi rooli kuin yleensä toimitusten ykkösillä. Toki toimitustyökin ansaitsee niin muistelemisen kuin tutkimisen – ehkä tähänastista enemmän-

kin. Lehtihistorioissa on kylläkin kuvattu ja analysoitu myös johtavia journalisteja.

Laatikkaisen elämäkerran kirjoittaja Olli Matikainen (s. 1970) on Jyväskylän yliopiston dosentti ja enemmän kuin sukupolvea kohdettaan nuorempi, joten etäisyyttä häneen on riittävästi. Teos on omaisten aloitteesta tehty tilaustyö, mutta kirjoittaja on voinut kriittisesti käsitellä Laatikkaiselle ja hänen lähipiirilleen hankaliakin asioita. Kiiltokuvasta ollaan kaukana, mutta teos ei ole myöskään juorukronikka.

Kirjoittajan käytettävissä on ollut Laatikkaisen laaja arkisto, jossa on mm. yksityiskirjeitä sekä hänen sukupolvelleen kai jo harvinaisia, tosin katkelmallisia päiväkirjoja. Haastatteluja on useita kymmeniä. Lasse Kankaan avoin tutkimus *Keskisuomalaisen* vaiheista antaa tietenkin hyvän pohjan lehden avainhahmon käsittelemiseen.

Laatikkaisen elämä on hyvä lähtökohta myös muodikkaalle luokkaretkitutumukselle. Pienen savolaisen maatilalla 14:sta lapsesta nuorimmalle oppikoulu olivat kaukana. Sen sijaan hän pääsi Helsinkiin Strömberg-yhtiön arvostettuun ammattikouluun, joka oli varsin sotilallinen internaatti. Tarkoituksena oli saada melko punaiselle työpaikalle viattomia maaseudun poikia. Kannattaisi tutkia, miten tavoitteessa onnistuttiin vai muuttuivatko poikien asenteet työelämän myötä.

Jo kansakoulussa oli havaittu, että Erkki-pojalla oli peukalo keskellä kämmettä. Sähkötekniikka ei siis ollut hänen alansa. Kodin protesteista huolimatta nuorukainen lähtikin Strömbergiltä evankeliseen kansankorkeakouluun, joka sijaitsi Helsingin Kalliossa. Siellä opettajiin kuului nuori tutkija Seikko Eskola, jonka luona Laatikkainen kävi ensimmäisen kerran kaupunkilaisessa sivistyskodissa. Seikon isä, maaneuvos Aarne Eskola puolestaan johti Maalaiskuntien liittoa. Tietenkin Laatikkainen tutustui muutoinkin urbaaniin elämään – tosin jo varojen niukkuuden takia varsin viattomin muodoin.

Kansankorkeakoulusta tie vei Tampereen yliopiston opetusjaostoon ja lopulta yhteiskuntatieteiden maisteriksi – siis ilman ylioppilastutkintoa. Pitkä reitti oli vaativa ja antoi monipuolisia kokemuksia, mutta vieraiden kielten taito jäi heikoksi verrattuna tavanomaista koulupolkuun kulkeneisiin. Laatikkaisen kansainväliset kontaktit olivatkin vähäisiä. Yhdyksälloissa 1986 hän kierteli tulkin kera. Neuvostosuhteita Laatikkainen kyllä vaali, keskustelukumppaninhan osasivat usein suomea.

1960-lukulaisuus ei Laatikkaista kiehtonut, vaikka hän vaikutti keskustalaisissa opiskelijajärjestöissä, joissa oli myös ajan radikalismista innostuneita. Lapsuuden kodissa oli ollut herännäisyyttä ja kansankorkeakoulu edusti tuolloin maltillisena pidettyä evankelisuutta. Julistavaa uskovaista ei Laatikkaisesta silti tullut.

Yliopistosta Laatikkainen liukui journalismiin 1966 tavanomaisen kesätoimittajuuden kautta. Lehdeksi tuli heti *Keskisuomalainen*, vaikka Jyväskylällä oli Laatikkaiselle uusi paikkakunta. ”Kepulaisuus auttoi”, hän toki

tunnusti. Kesätoimittaja oli ahkera ja oma-aloitteinen, joten pestit jatkuivat seuraavina kesinä. Tampereelta löytyi puolestaan tyttöstävä, mänttäläinen Tuula, jonka kanssa Laatikkainen solmi avioliiton 1968. Gradun jälkeen aukeni 1971 kunnallistoimittajan paikka *Keskisuomalaisessa*.

Lehdessä oli vireillä seuraajan etsiminen pitkäaikaiselle päätoimittajalle M.J. Juuselalle. Lasse Kangas on kuvannut tätä peliä avoimesti *Keskisuomalaisen* historiassa.³ Nuorella Laatikkaisella riitti kunnianhimoa unelmoida paikasta, mutta se meni ensin Juuselon Heikki-pojalle. Laatikkainen lähti välillä vahvistamaan kokemustaan ja ehkä suhteitaankin maaherra Arturi Jämsénin kansliasihteerinä eli oikeana kätenä. Heikki Juuselalla paljastui kuitenkin ”henkilökohtainen ongelma” ja näin Laatikkainen kutsuttiin lehteen takaisin – ensin artikkelitoimittajaksi ja 1975 virallisesti päätoimittajaksi.

Uuden päätoimittajan työympäristö oli kahdellakin tavalla vaativa. Kokoneiden lähialaisten oli vaikea asennoitua 28-vuotiaaseen esimieheen, jota he olivat äsken opastaneet kesätoimittajana. (Toki 1970-luvulla myös monia muita nuoria valittiin korkeisiin tehtäviin.) *Keskisuomalaisen* omistivat puolestaan muutamat maakunnan talollisuvut, jotka olivat panneet 1930-luvulla nimensä ”pitkiin papereihin” lunastaessaan aiemmin edistysmielisen lehden. Päätoimittajan oli tultava toimeen omistajien kanssa. Laatikkainen loi hyvät suhteet hallituksen puheenjohtajaan Paavo Vesteriseen – myös avustamalla tätä vaalikampanjoissa. Vesterisestä tuli kansanedustaja, mutta Laatikkaisen ja hänen johtamansa lehden operointia ei nykyään kai enää hyväksyttäisi ainakaan maakunnan ykköslehdessä.

Alkuvuosisaan päätoimittajana Laatikkainen luonnehti ”hinteliiksi”. Hän aloitti varovaisesti vahvistaen vähitellen asemaansa. Omien havaintojeni mukaan nuori päätoimittaja tuntui olevan myös arka arvostuksestaan. Kun asema oli varmistettu, pelkkä päätoimittajuus ei Laatikkaista tyydyttänyt. Maakunnallisen merkkihenkilön asemaan juhlasalien eturivissä olisi voinut mukavasti jättäytyä, mutta Laatikkainen halusi vaikuttaa ja saada valtaa. Hän otti lehdestä myös liiketaloudellisen eli kustantajan vastuun, mitä moni kollega hämmästeli. Toimitus ja ”konttori” olivat lehtitalossa perinteisesti vastapuolia. Laatikkainen joutuikin vaarantamaan journalistisen luotettavuutensa ainakin venyttämällä tekstimainonnan rajaa ilmoituksia saadakseen. Hänestä tuli myös konsernin varatoimitusjohtaja.

Myös *Keskisuomalaisen* toimituksessa ja liikkeenjohtajana oli jännitteitä, joita Olli Matikainen kuvaa avoimesti, mutta heryyttelemättä. Laatikkaisen lähialaiset vaihtuivat melko tiuhaan ja toimitus intoutui 2005 jopa ulosmarssiin, kun talossa aloitettiin ensimmäiset yt-neuvottelut. Laatikkainen ymmärsi kuitenkin tuolloin hellittää ohjaksia ja työrauha palautui. Painetun median nykyisen myllerryksen alkaessa Laatikkainen oli jo siir-

tynyt eläkkeelle. Ihan helppoa ei vallasta luopuminen ollut.

Muiden maakuntien ykköslehtien lailla *Keskisuomalainen* menestyi 1980-luvulla, mutta Laatikainen tähtäsi pidemmälle. Hän muovasi ns. Väli-Suomen lehtien yhteistoimintaa ja tavoitteli laajempaakin imperiumia, jonka keskipisteenä Jyväskylä olisi ollut. Kuvioita sekoitti lehtitalojen joutuminen 1980-luvun kasinopeliin ja 1990-luvulla nykyisen Alma Median pyrkimys yhdistyä Keskisuomalaisen konsernin kanssa. Sukuomistajat, ennen muuta Vesteriset torjuivat kosinnan. Laatikainen ei ollut asiassa jyrkkä, mutta paikallisuuden säilyttämisen vastasi epäilemättä hänen perusarvojaan. Prosessin tuloksena *Savon Sanomia* ohjataan nykyään Jyväskylästä. Keskisuomalaisen konserni on ostanut etelästä Eero Lehden lehtiryhmän ja viimeksi Kivekkäiltä *Etelä-Suomen Sanomien* konsernin. Konsernissa on jo 62 eri tiedotusvälinettä eli latinaa rääkäten mediaa. Tuskin muutokset tähän jäävät.

Ennen muuta Laatikainen vaikutti silti poliittisena journalistina. Läheisyys Suomen Keskustaan vaihteli, mutta Urho Kekkosen ulkopoliittikka oli hänelle pyhää. Tätä ilmensi *Kunto Kalvan* kiinnittäminen 1980-luvulla *Keskisuomalaisen* ärhäkäksi kirjoittajaksi. Yritykset selvittää nimimerkin haltija tekstianalyysillä epäonnistuvat, mutta aikanaan Juhani Suomi paljasti itsensä. Myös Laatikaisen omat viikkokolumnit olivat valtakunnallisesikin luettuja.

Laatikainen vahvisti asemaansa myös näyttävillä juhliilla ja muilla tilaisuuksilla sekä muun muassa järjestelmällä arvonimiä ja kunniamerkkejä sopiville henkilöille. Martti Ahtisaaren jouduttua muun median arvosteltavaksi Laatikainen puolusti häntä ja toteutti presidentin ehdotuksen lukija-asiamiehestä. Tämä kaikki ilmeisesti vauhditti professorin arvonimen myöntämistä Laatikaiselle – jopa ennen tohtori Kari Hokkasta, jolla oli jo tuolloin laaja kirjallinen tuotanto. Laatikaisen titteliiä perusteltiin lehtikirjoittelun taidolla. Sittemmin arvonimilautakunta näyttää päätyneen siihen, että professorin titteli edellyttää tieteellistä tuotantoa.

Sujuvasti kirjoitettu teos on hyvä perustutkimus laajemminkin kuin satraapin henkilökuvan kannalta. Matikainen ei ole lähtenyt osoittamaan viisauttaan mutkikkaalla teoretisoinnilla, vaan on rankelaisessa hengessä kertonut, *wie es eigentlich gewesen ist*. Tässä hän on seurannut professori Arvi Korhosen (1890–1967) neuvoo: rakennustelineet puretaan, kun talo on valmis, vaikka ne aiemmin edustivat hienoa kirvesmiestäittoa. (Nuorimmat eivät tosin ehkä tiedä, millaisia tellingit olivat.) Teorialla on toki aikansa ja paikkansa.

Jyrki Vesikansa, FL, lehdistöneuvos

1900-luvun Suomesta. Otava 2001; Jyrki Pietilä, *Allan Liuhalan Lehtimies*. Edita 2008.

2. Kansallisarkisto, Eero Petäjäniemen kokoelma.

3. Lasse Kangas, *Painetun sanan elämää. Keski-Suomi ja Keski-suomalainen 1871–2007*. Keskisuomalainen 2007.

1. Seppo Zetterberg, *Eero Erkko*. Otava 2001; Ohto Manninen & Raimo Salokangas, *Eljas Erkko. Vaikenematon valtiomahti*. WSOY 2009; Tapani Ruokanen, *Turja kriivari. Reportaasi*